

בשבילי הפרשה

ישיבת מיר ירושלים

גיליון שבועי לתלמידי, בוגרי וידידי ישיבת מיר

פרשת וארא, תשפ"ה

זמני כניסת שבת

Baltimore, MD - 5:00	Minneapolis, MN - 4:52
Brooklyn, NY - 4:46	Miami, FL - 5:40
Chicago, IL - 4:36	Monsey, NY - 4:45
Houston, Texas - 5:34	Montreal, Quebec - 4:31
Johannesburg, S. Africa - 6:44	Passaic, NJ - 4:46
Lakewood/Deal, NJ - 4:48	Toronto, Ontario - 5:00
London, UK - 4:21	Yerushalayim - 4:31
Los Angeles, CA - 4:57	Zurich, Switzerland - 4:57

בשבילי הלכה

ע"י הרב הגאון מאיר צבי שפיצר שליט"א
הערות בעניני הלכה. הלכה למעשה יש לשאול לרב

קידוש השם ודין יעבור ואל יהרג

פסחים נ"ג ע"ב מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש נשאו ק"ו מצפרדעים ומה צפרדעים שאין מצווין על קידוש ה' כתיב בהו ובאו ועלו בביתך ובתנוריך ובמשארותיך וכו' אנו שמצווין על קדושת השם על אחת כמה וכמה.

ובתוס' מפרש ר"ת דצלם זה שעשה נבוכדנצר לאו ע"ז הוה אלא אינדרטא שעשה לכבוד עצמו ולכך קאמר מה ראו וכו' ואתי נמי שפיר הא דאמרין באלו נערות אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא ואי ע"ז הוה ח"ו שהיו משתחווים לו וכו' עכ"ל.

ונמצא דאף שלא היה להם חיוב מסירות נפש מ"מ מסרו נפשם, ומה שלמדו מצפרדעים צ"ע.

והנה בעיקר מה שכתבו תוס' דגם במקום שאין חיוב יהרג ואל יעבור מ"מ רשות הוא וקשה דהרי כתב בשו"ת הרדב"ז ח"ג תתפ"ה (תמ"ד) במעשה שאמרו על הריב"א שמסר נפשו שלא לאכול ביו"כ בהיותו חולה וכתב דע"כ אין זה נכון אפילו לפי "האחרונים" דס"ל דמותר למסור נפשו וז"ל מ"מ הני מילי במקום דאיכא קידוש השם שמסר עצמו על דתו יתברך אבל מי שהוא חולה שיש בו סכנה ואמדהו לאכול יש לו לאכול ואפילו על הספק עכ"ל. וכיון דדין וחי בהם הוא חיוב ולא היתר שוב קשה איך כתבו תוס' דמותר ליהרג במקום קידוש השם.

ונראה דלא משום מצות קידוש השם הותרה דין וחי בהם אלא המציאות של קידוש השם דוחה דין וחי בהם דכל שעושה קידוש השם אין כאן חיוב וחי בהם. וכעין שמצינו במלחמה דאין דין סכנת נפשות דזהו כל המציאות של מלחמה, וה"ה במעשה של קידוש השם. ונוסף לזה אמרה תורה עוד שבפרהסיא ושעת שמד יש לו חיוב לעשות קידוש השם הזה.

ולפי"ז יש לבאר כוונת הגמרא בצפרדעים וגם במעשה דחנניה מישאל ועזריה היה בזה קידוש השם, ואף שכתב ר"ת דלא היה אלא לכבוד ולא לע"ז, מ"מ כיון שכפה אותם לכבודו כי הוא עובד ע"ז והם עובדי ה', לכן עשו בזה קידוש ה', ומותר למסור נפשו.

ונראה דכל זה פשיטא להו לחנניה מישאל ועזריה אלא דיש מקום לומר דלא חשיב מעשה קידוש השם אלא אם עושה מה שהוא מצווה לעשות מן התורה דזהו קידוש השם שעושה מצות השם אבל בלי צווי אולי אין זה בכלל קידוש השם. ולזה הביאו ראייה מצפרדע "ומה צפרדעים שאין מצווין על קידוש ה'" ומ"מ נכנסו אלמא דחשיב קידוש השם גם בלי צווי וכו' ש אנחנו אנשים דהוי בכלל קידוש השם, וכל שהוא בכלל קידוש השם הרי פשיטא דדוחה וחי בהם. ומה שאמרו אנו שמצווין על קדושת השם היינו דבעלמא במקום דמכוין להעבירו על הדת יש לנו צווי של קדושת השם.

התורה מרחבת דעתו של אדם

ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה (ו,ט)

בימים שלפני מלחמת המפרץ, כאשר שררו בארץ ישראל מתח ודאגה, נשא מרן ראש הישיבה הגאון הרב רפאל שמואלביץ זצלה"ה שיחה והביא את דברי האוה"ח הק' על הכתוב "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה" - כי לצד שלא היו בני תורה לא שמעו, ולזה יקרא קוצר רוח כי התורה מרחבת דעתו של אדם.

והנה מבואר לנו מדברי האוה"ח הק' כי התורה מרחבת דעתו של אדם שיוכל להכיל בתוכו לא רק את קושי המצב של עכשיו, אלא גם את מה שמובטח אח"כ, וזהו מה שמוטל עלינו בשעה קשה כזאת.

התחזקות בתפילה ובתחנון בעת צרה

בעת ששררה מבוכה בארץ בדבר היעלמותם של שלושת הנערים החטופים הי"ד בקיץ תשע"ד, אמר למשגיח הגאון רבי ראובן הכסטר שליט"א: "אנחנו לא יודעים מה בדיוק הקב"ה רוצה... אבל דבר אחד ודאי הקב"ה רוצה - שנתפלל!!"

בתקופת מלחמת "צוק איתן" שהייתה בארץ ישראל בקיץ תשע"ד, בעקבות חטיפת ורציחתם של שלושה נערים ע"י מחבלים ימ"ש, אמר מרן ראש הישיבה הגאון הרב אריה פינקל זצלה"ה למשגיח ישיבת מיר מודיעין עילית הגאון הרב ראובן הכסטר שליט"א: אנחנו לא יודעים מה בדיוק הקב"ה רוצה... אבל דבר אחד ודאי הקב"ה רוצה - שנתפלל!!"

בשיחה שמסר בישיבה באותה תקופה אמר מרן זצ"ל: "אנחנו צריכים להתחזק, לבכות בתפילה בשני וחמישי. התחנון שאומרים בימים האלו הם דברים נוראים. וצריך לומר את התחנונים "רבע שעה" ואפילו "עשר דקות" כולם ביחד. אבל העיקר זה להתעורר בפרט לצרות שיש עתה, גזירות על עולם התורה ורצח החטופים הי"ד, המצב המתוח השורר בארץ ישראל, זה מצריך התחזקות ותקווה למשיח שממש עומד בפתח."

מרן זצ"ל הזהיר את בני הישיבה: לשוחח עם חברים זה אפשר, אבל שיחת ליצים, ויש שיחות על משחקים וכדו', זה שיחת ליצנות שאסור לדבר בשום פנים ואופן!!"

הוסיף מרן זצ"ל: אני אומר לכם, צריך להצטער על הצער של כלל ישראל, והקב"ה עצמו אומר: "עמו אנוכי בצרה!" - נכון שגירשתי אתכם, אבל אני אתכם, גם בגלות! ואני סובל כמותכם ואף יותר ממכם, ואמנם קשה לי מאוד לעשות לכם את הצרות, אך אני רוצה שתשובו אלי מהעוונות, כך תחיו לנצח!!"

מתוך 'אריה ישאג'

אמונה בהשגחה פרטית - הנלמדת מיציאת מצרים

אלוקיך' אינו מאמין, ואין זה יחוד שלם, כי זה הוא סגולת ישראל על כל העמים וזה יסוד כל התורה כולה".

מבואר בדבריו הק': אמונה זה לא רק להאמין שיש בורא שברא את העולם, אלא להאמין שהבורא יודע כל דרכי איש ובוחן כליות, אם הוא לא מאמין בהשגחה בכל פרט ופרט הוא לא מאמין גם בייחודו של עולם. הדרך היא קודם להאמין בהשגחה ורק אחר כך יש תוקף לאמונה בייחוד ה', אבל אם אין אמונה בהשגחה, אין אמונה בייחודו של עולם ואין זה יחוד שלם כי זה סגולת ישראל על כל העמים, והיינו לידע כי הקב"ה מנהיג את הבריאה ומחוייבים אנו למסור את עצמנו והנהגותינו להנהגתו יתברך. וכאשר האדם סבור כי בעצמו מנהיג את מעשיו ואת דרכיו אינו נקרא מאמין.

ואלו הן כוונת דברי הרמב"ן (פר' בא) שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין שכל דברינו ומקרינו כולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, כוונת כל המצוות שנאמין באלוקינו, ונודה אליו שהוא בראנו.

אמונה בהשגחה זהו דבר מחייב, כי כשאדם מאמין בהשגחה כל ההתנהגות שלו שונה, ההתייחסות שלו לבורא שונה. וזה מה שאומר האורחות חיים: "כי מי שאינו מאמין 'אשר הוצאתיך מארץ מצרים' אף ב'אנכי ה' אלוקיך' אינו מאמין". "אנכי ה' אלוקיך" - זה האמונה בייחוד ה', אבל "אשר הוצאתיך" - זה האמונה בהשגחה הפרטית. וכשיש אמונה בהשגחה אזי האמונה בה' ברמה גבוהה יותר.

ובזה מיושב שאלת האבן עזרא, ששאל למה כתוב "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ולא כתוב 'אנכי ה' אלוקיך אשר בראתי שמים וארץ'. וביאורו: שהשבח שהקב"ה ברא שמים וארץ זהו שבח על ייחוד ה', אבל אם אין את השבח של "אשר הוצאתיך מארץ מצרים" שמכאן אנו למדים את ההשגחה על כל יחיד ויחיד, אז גם כל האמונה ב'אנכי ה' אלוקיך' לא אמונה כדברי הרא"ש. ולכן כתב אנכי ה' אלוקיך דהיינו ייחוד ה', אשר הוצאתיך מארץ מצרים דהיינו השגחה פרטית. ובזה מיושב אמאי כתב בלשון יחיד שההשגחה הוא על כל יחיד, ועל כל אחד ואחד יש ציווי להאמין בהשגחה ובייחודו של עולם.

השגחה כללית ופרטית

ישנם שני חלקים של השגחה, חלק ראשון הוא השגחה כללית, ההשגחה של הבורא על כל הבריאה, על החי, הצומח, הדומם וכו'. ובנוסף על כך גם השגחה על הגויים שזה גם השגחה כללית. אבל חוץ מכך יש את החלק השני שהוא השגחה פרטית. הקב"ה אומר לאברהם (בראשית יח, יט): "כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו", מהו הלשון "כי ידעתי", מבאר רש"י: "לשון חיבה". כאשר אדם קרוב למישהו ומחבב אותו יש לו קירבה גדולה אליו והוא יודע אותו.

וכידוע אברהם אבינו עזב את כל העולם הזה ואת כל העבודה זרה, והתייחד רק בייחודו של עולם - הקב"ה, אברהם אבינו היה פרטי הוא לא היה ככל העולם, כל העולם מעבר אחד ואברהם אבינו מהעבר השני. בגלל שההתנהלות של אברהם אבינו היתה פרטית ממילא גם ההתייחסות אליו היתה פרטית, והקב"ה התפנה מכל עסקיו ועסק בו ובצרכיו בהשגחה מיוחדת.

וזהו לשון הרמב"ן (שם): "והנכון בעיני שהיא ידיעה בו ממש. ירמוז, כי ידיעת השם שהיא השגחתו בעולם השפל, היא לשמור הכללים. וגם בני האדם מונחים בו למקרים עד בא עת פקודתם". כלומר כל הגויים וכל הבריות בעולם נמצאות בהשגחה כללית, זה בעצם השגחה כללית בהסתר שאפילו הם לא מודעים אליה.

כתוב בתורה (שמות כ, ב): "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", שואל האבן עזרא: מדוע כתוב "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ולא כתוב 'אנכי ה' אלוקיך אשר בראתי שמים וארץ', הלא דבר ראשון צריך להאמין שהקב"ה ברא את השמים ואת הארץ.

עוד יש לשאול: מדוע הפסוק כתוב בלשון יחיד "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך", ולא בלשון רבים אנכי ה' 'אלוקיכם' אשר 'הוצאתי אתכם'. כמובן שאמונה זה ענין פרטי של כל אחד, אבל הצינוי הוא כללי.

אלא יסוד הדברים כך הם: כתב ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל ('אור יחזקאל' אמונה, פרק תורת ההשגחה), העיקר הראשון ב"ג עיקרים הוא "אני מאמין באמונה שלמה, שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים".

וזהו לשונו: "הוא בורא ומנהיג באותה מדה עצמה שברא הקב"ה את העולם ונעשה הכל על ידו ואין לזולתו חלק בבריאה, כן מנהיג השי"ת את הבריאה ללא שותפות ועזר כלל, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה, אם הקב"ה לבדו עשה הרי בהכרח שהוא לבדו עושה ויעשה שאם ללא כן שוב יעשה הכל לאין, כי הכל נברא יש מאין והקב"ה לבדו מחזיק את הבריאה והכרחי שהקב"ה עושה ויעשה לכל המעשים".

"יסוד האמונה שאין עוד מלבדו רק הקב"ה לבדו עושה הכל ואין שום שיתוף לכח ולחומר. והחומר רק שליח ביד הקב"ה כגרזן ביד החוצב, דכל הנכשל בזה וסבור שיש שיתוף לכח החומר הרי זה חטא העגל ואינו ראוי שימסר לו תורה".

עוד הוסיף וכתב: "יתבונן כל אחד במצבו ויראה כמה רחוקה וקשה האמונה האמיתית. שאדם רגיל לראות שכאשר עובדים לפרנסה מקבלים שכר ואילו האינינו עובד אינו מקבל שכר, בעת שאדם חולה והולך לרופא נרפא ממחלתו וכאשר אינו מתרפא מחלתו מתגברת. ועבודתנו לידע כי "רופא חולי עמו ישראל" הקב"ה המרפא והנותן מזור למחלתו ואילו ביד הרופא אין כל כח והוא רק שליח הקב"ה לרפא".

"אני ה' אלוקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלוקים" (במדבר טו), ביציאת מצרים הראנו הקב"ה כי ה' הוא האלוקים ואין עוד, ואף כל המלאכים והשרפים אינם אלא שלוחים ביד רצון הקב"ה. ואיתא בחז"ל (דברים רבה ב, יט) רבנן אמרי: יתרו נתן ממש בעבודה זרה שנאמר 'עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוקים' - מהא דאמר גדול מכל האלוקים משמע דאף אלוקים אחרים יש, וביאר בזה הסבא ז"ל לפי יסוד הנזכר, יתרו על אף גדולתו שיתר פרשה אחת בתורה עדיין לא הגיע להכרה באמונה השלימה שאין עוד מלבדו וכל העולם כולו אינו רק כגרזן ביד החוצב וכו'. משה אמר 'אין עוד מלבדו אפילו בחללא דעלמא'. זו היא ההכרה האמיתית, כפשוטה אין עוד מלבדו. 'כי אני ה' בוחן לב וחוקר כליות' (ירמיה יז) אין הביאור שהקב"ה בכחו ויכולתו לבחון את הלב והכליות, אלא שאין הלב והכליות מציאות אלא הלב והכליות הם מציאותו של הקב"ה, וכנאמר שהקב"ה מקומו של עולם, וע' בנפש החיים (ריש שער ג') מה שביאר בארוכה גדר מקומו של עולם".

'אמונה' בידיעה!

והנה ב'אורחות חיים' להרא"ש (אות כו) כתוב כך: "לבטוח בה' בכל לבבך ולהאמין בהשגחתו הפרטית, ובה תקיים בלבבך הייחוד השלם בהאמין בו כי עיניו משוטטות בכל הארץ ועיניו על כל דרכי איש ובוחן לב וחוקר כליות, כי מי שאינו מאמין 'אשר הוצאתיך מארץ מצרים' אף ב'אנכי ה' "

דבוק בהשגחה מופלאה, וגם הוא זוכה לכל טוב גם בעולם הזה וגם בעולם הבא, וגם שיסורו ממנו כל הרעות.

מעלת ההתבוננות!

איך זוכים לכזאת דרגה של השגחה מהקב"ה ואיך מגיע האדם לאמונה כזאת בהשגחה.

התשובה העיקרית היא: להתבונן!

הקב"ה אומר למשה רבנו (שמות ו, ו-ז): "לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים. ולקחתי אתכם לי לעם" וגו'. הקב"ה אומר למשה לומר לבני ישראל מה יהיה ביציאת מצרים, הוצאתי אתכם וכו' כל הדי' לשונות של גאולה ומסביר לו את כל התהליך. לכאורה, מדוע ה' צריך להסביר לו את כל התהליך, בני ישראל יגיעו ויראו בדיוק את כל הניסים ואת כל הנפלאות מעצמם.

אלא אומר ר' חיים פרידלנדר זצ"ל: בלי התבוננות ובלי הכנה מוקדמת קשה מאוד לשים לב לפרטים!

וביארנו: ביציאת מצרים שבני ישראל היו בתוך קושי וחושך ושעבוד לא היה להם זמן להתבונן ולראות את הקב"ה, כי הם היו בעבודות, לעבדים כמו שהמצרים עשו את בני ישראל אין סיכוי שהם יוכלו לפקוח את עיניהם ולהתבונן בגדלות השי"ת. הקב"ה היה צריך להזהיר אותם שהולכת להיות גאולה ותרואו את השלבים ותשימו לב, ודווקא הוא ולא שליח כדי שתהיה קרבה ודבקות והכרת הטוב לראות בטוב שה' עומד לעשות לנו. ובלי הכנה ובלי התבוננות אי אפשר לשים לב לכך, ואם הם היו מגיעים לכך ללא הכנה הם לא היו שמים לב לניסים ולקרבה של הקב"ה ושהוא רוצה לקחת אותם לו לעם. ולכן היה צריך להכין אותם.

ובכן כאשר קרו הדברים בפועל הם ידעו ויאמרו הנה כך, וכך ה' הבטיח לנו, ועוד ועוד, וכך אדם מתפעל ומקבל שמחה פנימית גדולה כי כשהאדם חי בהשגחה אז כולו מתענג על ה' ושחם בטובת ה'.

ממילא הדבר מובן למה ה' הודיע זאת למשה, כי היה צריך התבוננות והכנה להבנה בהשגחה ולראות את ההשגחה איך שהקב"ה מיטיב איתם מידה כנגד מידה בכל פרט ופרט, הכל מדוד ושקול. וכגון במה שאמר הכתוב "ולכן את הגוי אשר יעבודו דן אנכי" והיינו במה שעינו המצרים את ישראל, הרי בגלל שהם סבלו קושי גדול כך ה' נהג איתם "וכאשר יענו אותם כן ירבה וכן יפרוץ", שבט לוי שישב ולמד תורה ובזכות כך הוא היה בדרגה אחרת, אבל הוא לא פרה ורבה כמו עם ישראל, הכל מדוד, יש קושי אבל יש גם הטבה! וכאשר הוא מתבונן הוא יכול להגיע לפסגה מיוחדת בקשר שלו עם בורא עולם.

הגורמים לחוסר התבוננות

החובת הלבבות כותב (פתיחת שער הבחינה) מדוע אדם לא מגיע לדרגה הראויה של ייחוד ה' - כי הוא לא בוחן ולא מתבונן. והוא מביא שיש שלש סיבות הגורמות לאדם לא לבחון ולא להתבונן.

סיבה ראשונה: כי אדם עסוק כל הזמן בעולם הזה, וכבר כאשר יש לו משהו הוא מיד חפץ ליותר, הוא כל הזמן עסוק בעולם הזה ואין לו זמן לחשוב על הבורא ועל הטובות שהוא מיטיב עמו כי עסוק כל הזמן במה עוד לא קיבלתי. כאילו ה' לא מרעיף עליו שפע של טובות והוא כל הזמן צריך להיות במרדף כדי להשיג עוד עולם הזה, ומפני כך אין לו זמן להתבונן.

סיבה שנייה: כי אדם מהרגע הראשון שהוא חי הוא מוקף בטובות, כל מה

אבל מוסיף הרמב"ן שיש עוד סוג השגחה: "אבל בחסידיו ישום אליו לבו לדעת אותו בפרט, להיות שמירתו דבוקה בו תמיד, לא תפרד הידיעה והזכירה ממנו כלל. כטעם לא יגרע מצדיק עיניו (איוב לו, ז). ובאו מזה פסוקים רבים, כדכתיב (תהלים לג, יח) 'הנה עין ה' אל יראיו', וזולת זה". עכ"ל.

כתוב ברמב"ן שיש השגחה כללית על כל העולם והיא בהסתר ביחס לנבראים, ויש השגחה פרטית על חסידיו שהוא שומר עליהם תמיד לבדוק מה הצורך שלהם.

ודבר זה תלוי אף במעשי בני האדם, עד כמה שהאדם הוא דבוק בהקב"ה ומאמין בהשגחה וחי את הקב"ה בכל רגע ורגע כן הקב"ה מתנהג עמו בהשגחה פרטית. והלא יש לנו מצוות רבות לקיים בכל רגע ובכל זמן. וכמה שהאדם מקבל על עצמו לקיים מצוותיו ולהאמין בהשגחה, גם הקב"ה מתפנה מכל עסקיו ומתעסק רק בו, כי כגודל הקרבה של האדם ביחס להקב"ה, כך תהיה קרבת הקב"ה אליו!

ומוסיף על כך הרמב"ם (מורה הנבוכים חלק ג פרק נא) וכך כותב: "והאיש השלם בהשגתו אשר לא יסור שכלו מהשם תמיד, תהיה ההשגחה בו תמיד. והאיש שלם ההשגה אשר תפנה מחשבתו מהשם קצת עיתים, תהיה ההשגחה בו בעת חשבו בהשם לבד, ותסור ההשגחה ממנו בעת עסקו, ולא תסור ממנו אז כסורה ממי שלא ישכיל כלל. אבל תמעט ההשגחה ההיא, אחר שאין לאיש ההוא השלם בהשגתו בעת עסקו שכל בפועל. ואמנם הוא אז משיג בכח קרוב, והוא דומה בעת ההיא לסופר המהיר בשעה שאינו כותב". עכ"ל.

מבואר בדבריו, שיש צדיקים שדבוקים בהקב"ה בכל רגע ורגע וממילא הקב"ה גם דבוק בהם בכל רגע ורגע, ויש כאלו שהם לא כל כך דבוקים בהקב"ה ותלוי הדבר בתקופות, גם השי"ת מתנהג איתם באותה מידה. וכפי גודל האמונה האמיתית הפנימית בהשי"ת, כך גם הקרבה הזאת מהשי"ת כלפיו, כשאדם מאמין תמיד אף אם נראה לו שהדברים נעשו לו שלא בצדק, שכשהוא מתבונן שהכל בהשגחת השי"ת אין לו להצטער על כך, כי הוא יודע שהכל מאיתו יתברך והכל לטובתו והקב"ה משגיח עליו להיטיב עמו. רק הזכות והחובה של האדם היא לראות ולחיות את זה.

ומוסיף עוד הרמב"ם (שם): "ומפני זה יראה לי כי כל מי שתמצאהו רעה מרעות העולם מן הנביאים או מן החסידים השלמים, לא מצאהו הרע ההוא רק בעת השכחה ההיא, ולפי אורך השכחה ההיא או פחיתות הענין אשר התעסק בו, יהיה עוצם הרעה וכו'. ועם הפנות מחשבת האדם והשיגו השי"ת בדרכים האמיתיים ושמתחו במה שהשיג, אי אפשר שיקרה אז לאיש ההוא מן ממיני הרעות, כי הוא עם ה' וה' עמו".

מבואר כאן יסוד: שכל הרעות שבאות לאדם זה רק בגלל הריחוק שלו, הוא לא מתחבר להשגחה של ה', בכך ההשגחה כביכול מתרחקת ממנו, וכשיש הסתר באים כל הרעות והצרות.

באופן טבעי גם ניתן לראות את זה, הרמב"ם (בהלכות דעות) מזהיר על מאכלים ועל הרגלים מסויימים במאכל שהינם מזיקים, וכן כשיש לאדם צער שגורם בסוף לנזק בגופו. וכאשר חיים באמונה לא מצטערים כי יודעים שהכל מושגח והכל לצורך ואין מקרה בעולם. ואם אדם חי כך הוא כבר אדם נעלה יותר, וכן במאכל אם הוא יודע שהכל מושגח הרי מתנהג כצדיק האוכל לשובע נפשו. והדבר העיקרי שאדם הזה מרוויח, הוא שהקב"ה מנהיג אותו בהשגחה יתירה.

כתוב כאן יסוד גדול בהשגחה: הקרבה של הקב"ה לצדיק זה יותר גדול מכל ההשגחה שיש בבריאה, ודבר הזה נעשה כגודל האמונה של האדם בהשגחת השי"ת והוא צועד על פיה כך הוא מקבל השגחה וקרבה מיוחדת להיות

למסור את נפשו למען הדבר, ומסירות זו למה, כי "מי שהוא פותח פתחו לחברו, נפשו הוא חייב לו".

מובא בגמרא (בכורות ה:): "אמר ר' חנינא שאלתי את ר"א בבית מותבא רבא מה נשתנו פטרי חמורים מפטרי סוסים וגמלים. א"ל גזירת הכתוב היא, ועוד שסייעו ישראל בשעת יציאתם ממצרים, שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים".

וכמו שמצינו בענין החמור, כן בכלב נאמר – "ואנשי קודש תהיון לי, ובשר טריפה לא תאכלו, לכלב תשליכון אותו" (שמות כב, ל), וכתב שם רש"י: "מה ת"ל לכלב, למדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, שנא' ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, ואמר הקב"ה, תנו לו שכרו".

על מה מקבל הכלב שכר, והרי לא סייע במאומה בעת יציאת מצרים. למדים כאן, שהכרת הטוב אינה דווקא למי סייע בפועל, אלא אפילו לכלב זה שלא נבח על ישראל, שלא מנע מהם יציאה בנחת ובכבוד, ומשום שלא הפריע לקידוש ה' הגדול של יציאת מצרים, מגיע לו בשכרו לאכול טריפות של ישראל.

וכמו כן משה רבינו לא הכה על היאור ועל הארץ בגלל הכרת הטוב אפילו לדומם.

וכן כתב במשנת ר' אליעזר (שם): "וכן הקב"ה אומר להן לישראל אנכי ה' אלוקיך, מה ת"ל אשר הוצאתיך, אמר להן הזהרו שלא תכפו טובה, שכפוי טובה אינו יכול לקבל מלכות שמים, וכן יהושע אומר לישראל, אם כפיתם הטובה הזאת לא תוכלו לעבוד את ה', והן משיבין אותו, כי ה' אלוקינו הוא המעלה אותנו ואת אבותינו מארץ מצרים מבית עבדים ואשר עשה לעינינו את האותות הגדולות האלה וישמרנו בכל הדרך אשר הלכנו בה... ויגרש ה' את כל העמים... גם אנחנו נעבוד את ה' כי הוא אלוקינו (יהושע כד, יז- יח) אין אנו כופין טובתו".

וביאר ר' חיים, שכפיית טובה אינה יכולה לדור יחד עם אמונת יציאת מצרים. תכלית יציאת מצרים היא קבלת עול מלכות שמים, ומי שהוא כפוי טובה ואינו מכיר ומודה על הניסים והנפלאות שנעשו ביציאת מצרים, ממילא אינו מסוגל לקבל עליו עול מלכות שמים. ולעומת זאת, כפי שלימות מידת הכרת הטוב, באותה מידה מקבל עליו עול מלכות שמים, ודרגות רבות בדבר, ככל שהאדם מתעלה בדרגת קבלת עול מלכות שמים, שכן קבלת עול מלכות שמים קשורה בדרגת ההכרה של האדם בטובתו של מקום. וכדי להדגיש ענין זה, עלינו לדעת כי כאשר אנו מכירים טובה לשני, אזי במעשה זה הרינו כאומרים וקוראים "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד", שכן המכיר בטובתו של חברו ודאי גם מכיר בטובתו של מקום. אם כן הכרת הטוב לחברו מהווה את היסוד לקבלת עול מלכות שמים.

מבואר בדבריו, שהכרת הטוב היא תכונה בנפש וכמו שמכיר בטובת האדם כך מכיר גם בטובת הקב"ה.

כל ענין יציאת מצרים זה להתבונן בטובות ובחסד שהקב"ה עשה איתנו, "אשר הוצאתיך מארץ מצרים", וכפי שכתוב בהגדה: "חייב אדם להראות עצמו כאילו יצא ממצרים", החיוב הגדול שלנו והאפשרות שלנו להגיע להכרה בהשגחה פרטית של ה' יתברך, זה אם נלמד להכיר טובה, לא רק באמירת תודה אלא להגיע לדרגה של "נפשו הוא חייב לו", ועל ידי זה הוא מקבל על עצמו את עול מלכות שמים ואת עול התורה והמצוות, מתוך הכרה ורצון להרגיש ולהכיר בטובתו של הבורא יתברך שמו.

נכתב ע"י אחד השומעים

שהוא צריך הוא מקבל ולכן אין לו זמן לראות ולבחון את הטובות שהבורא עושה איתו (עיי"ש).

ואיתא במדרש (ויק"ר פרשה כח, א): "כל מה שהבריות מגדלין במצוות ובמעשים טובים בעוה"ז דיין שהקב"ה מזריח להם השמש".

ומביא החובת הלבבות משל לאדם שאסף לביתו ילד קטן מהרחוב וגידל אותו, והוא גדל כאחד הילדים ולא ידע להכיר טובה, הוא לא יאמר אף פעם טובה למיטיבו. ואילו אדם שהוציא אותו מבית האסורים הוא לא יפסיק להלל ולשבח למיטיבו.

הילד הקטן נולד כולו בהטבה אין לו מושג כדי להכיר בטובות שנתנו לו, ולעומת זאת לאסיר היה רע וברגע שמישהו מיטיב עמו הוא מיד מרגיש את גודל ההטבה. אף אנו כלפי הקב"ה וכלפי ההורים שלנו אין לנו את המושגים של ההטבה שה' מיטיב עמנו.

סיבה שלישית: אדם שיש לו רעות הוא מיד מתלונן במקום להרגיש שהכל מכוון והכל לטובתו, ודבר אלו מקשים עליו לראות את השפע שהקב"ה נותן.

מוטל עלינו להתבונן ולראות ולבחון את הטובות של הבורא, וגם לראות שהקב"ה רק מיטיב והיינו גם לרעות יש סיבה מסויימת ולא חס ושלום להרע לו אלא להיפך. אדם שיתבונן בדברים האלו ויתבונן ביציאת מצרים ויראה את ההשגחה ואת המדה כנגד מדה, ויראה שרק להם עשה ניסים ואותות גדולים ורק אותם הוא בחר לעם ורק להם הוא נתן את התורה, כשאדם מתבונן בזה הוא מתפרץ בשמחה וקרבה להש"ת והוא מתקרב אליו.

הכרת הטוב להש"ת

נקודה נוספת שאת המושג של הכרת הטוב למדים מיציאת מצרים, וכך כתוב במשנת ר' אליעזר (פ"ז עמ' לג): "מפני מה ענש הכתוב ביותר לכפויי טובה, מפני שהוא כענין כפירה בקב"ה. אף הכופר בקב"ה כופר טוב הוא, האדם הזה הוא כופה טובה של חבירו, למחר הוא כופה טובתו של קונו". וממשיך שם ואומר: "וכן הוא אומר בפרעה (שמות א, ח) 'אשר לא ידע את יוסף', והלא עד היום הזה מצרים יודעין חסדו של יוסף, אלא שהיה יודע ולא השגיח עליו וכפה טובתו, ולבסוף כפה טובתו של הקב"ה שאמר (שמות ה, ב) 'לא ידעתי את ה'', הא למדת שכפיית הטובה הוקשה לכפירה בעיקר".

ביציאת מצרים ראינו בכל פרט את ההכרת הטוב, כפי שאיתא בתנחומא (סי' טז): "ובשעה שא"ל הקב"ה למשה ועתה לך ואשלחך אל פרעה א"ל משה רבון העולם, איני יכול מפני שקבלני יתרו ופתח לי את פתח ביתו ואני עמו כבן, ומי שהוא פותח פתחו לחברו נפשו הוא חייב לו...".

משה רבנו נצטווה לשוב מצרימה, והוא עצמו גם יודע שבני ישראל במצור ובמצור ובמצב של פיקוח נפש וכאומרו "אלכה נא ואשובה אל אחי אשר במצרים ואראה העודם חיים" (שם), ואעפ"כ במקום למהר מצרימה, הוא שב אל יתרו לבקש רשותו כי "נפשו הוא חייב לו".

במדרש מוכח שחייב הכרת הטוב מגיע עד לכדי חובת מסירות נפש, "וכן את מוצא באליהו, בשעה שהלך אצל צרפית האלמנה מת בנה, התחיל מתחנן ואמר 'הגם על האלמנה אשר אני מתגורר עמה הרעות להמית את בנה, וישמע ה' בקול אליהו ותשב נפש הילד על קרבו ויחי".

גם במעשה זה של אליהו יש משום מסירות נפש עבור מי שפתח לו פתח, שהלא הטיח דברים כלפי מעלה ויכול היה להיענש בעוון חילול ה', ואעפ"כ לא נרתע, וברי היה לו שמעשה זה יגרום לקידוש ה', אם כן מוכן היה אף

Below is an English adaptation of this weeks' Parsha Preview which can be heard live every Wednesday at 2:15 PM

The Remedy for the Yetzer Hara

Harav Hagaon Yehudah Wagshal Shlita

We're all familiar with Chazal's statement בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, but how exactly is Torah the tavlin, the remedy, for the yetzer hara? The Mishnah Berurah gives a novel approach, explaining that the regular sugyos of Shas, of halachah, are not the remedy for the yetzer hara; rather, the remedy is learning the Aggadeta of Shas, which imparts mussar and yiras Shamayim and encourage the improvement of middos.

Not everyone agrees with the Mishnah Berurah, however. They explain that when Chazal say בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, the reference is to every part of Torah. Even a sugya in Bava Kamma that seemingly has nothing to do directly with the yetzer hara nevertheless acts as a tavlin for it.

How does that work? How does the limud of any sugya affect the influence that the yetzer hara has on us?

Perhaps we can understand this based on an idea taught by the Mesilas Yesharim that is connected to this parshah.

In the parshiyos of Shemos, Va'eira, and Bo we find many times that Hakadosh Baruch Hu told Moshe Rabbeinu to go to Pharaoh and demand that Klal Yisrael be allowed to leave Mitzrayim: דַּרְךְ שְׁלֵשֶׁת יָמִים: נִלְךָ בְּמִדְבָּר וּבְחֵינוּ לֵה' אֶלְקֵינוּ. Although the real intention, obviously, was that Klal Yisrael would go free forever, Hashem instructed Moshe to request that they be allowed to leave for just three days. Why?

We can explain this according to the insight of the Mesilas Yesharim (ch. 2) as to what Pharaoh's strategy was for keeping Bnei Yisrael under his control. Al pi derech hateva, if he was trying to enslave millions and millions of Yidden, shouldn't they have organized some uprising or escape attempt, instead of just submitting to his tyranny?

The Mesilas Yesharim explains that Pharaoh made Bnei Yisrael work so hard, continuously, that they could not even think about anything besides their

hard labor. The thought of freedom or revolt wasn't something their minds could even entertain; they were too busy just surviving and filling their work quotas. When Moshe Rabbeinu came and Bnei Yisrael started thinking that perhaps they could hope for more than being slaves, Pharaoh's response was, נְרַפִּים אַתֶּם נְרַפִּים עַל כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים גְּלוּתָהּ לֵה' — אֶלְקֵינוּ — if you're able to think such thoughts, you must not be working hard enough, so now you need to work harder.

By increasing Bnei Yisrael's burden, Pharaoh sought to ensure that thoughts of freedom would not even enter their minds. That was how he maintained control over them — by keeping them so deeply entrenched in their enslavement that freedom was not even a remote possibility in their minds.

Moshe Rabbeinu knew, as did Pharaoh, that if Bnei Yisrael would leave Mitzrayim even for just a short vacation of three days, and would experience kirvas Elokim and what it means to be an eved Hashem, their enslavement in Mitzrayim would be over. As soon as Bnei Yisrael would get in touch with themselves and realize that they are not Pharaoh's slaves, Pharaoh's entire grip over them would fall away.

Perhaps, then, the reason Moshe Rabbeinu asked for a three-day hiatus was that a respite like that would automatically lead to lasting freedom. Once Bnei Yisrael could feel what it means to be a Yid, they would break loose from the spell Pharaoh had over them.

The Mesilas Yesharim explains that Pharaoh's strategy is the same strategy employed by the yetzer hara. The main reason, he says, that people get stuck and don't improve and do teshuvah is that they don't have time to think. They're so busy with what's going on in their lives that they don't have a chance to stop and think about what's right and what's wrong and contemplate whether their behavior is correct and appropriate.

Below is an English adaptation of this weeks' Parsha Preview which can be heard live every Wednesday at 2:15 PM

If a person would stop and think about his behavior even momentarily, says the Mesilas Yescharim, then he would undoubtedly be spurred to change. Therefore, the main focus of the yetzer hara is to ensure that we have no opportunity to think and get in touch with ourselves. People don't want to be bad, it's just that they're not thinking; they're just moving and moving and moving mindlessly.

I see another chiddush in the Mesilas Yescharim (ch. 5). The idea of Torah tavlin parallels the idea that if Bnei Yisrael would leave Mitzrayim for three days and experience kirvas Elokim, they would get in touch with their true selves and automatically break free of their avdus. When a person is kovei'a ittim, he breaks free of the race of life that usually distracts him. The Torah puts him in touch with his neshamah, like the three-day hiatus in the Midbar that Moshe requested. Once he has broken loose of the nonstop activity that the yetzer hara imposes on him, he can start thinking about his own behavior and improve himself.

If so, it is not only learning the Aggadeta and mussar of the Torah that serves as a remedy to the yetzer hara; learning any part of Torah will have the same effect. When a person becomes fully engrossed in a sugya, involving himself in the shakla v'tarya of the Gemara, he is transported to a different world, where he is detached from the race of this world. The yetzer hara then automatically loses its grip over him, and he can start thinking and getting back in touch with himself, recognizing right from wrong.

If the whole idea of Torah tavlin is that our learning enables us to place ourselves into a different realm, the world of Torah, so that we can get in touch with our neshamah, how important it is to really achieve this detachment! If we want the Torah we learn to have the effect of Torah tavlin, then, at least while we're learning, we need to disconnect from the world around us and enter the olam haTorah, and that, with Hashem's help, will break us out of the grip of the yetzer hara.